

ÚSTAV INFORMAČNÍCH STUDIÍ A KNIHOVNICTVÍ
FF UK V PRAZE

Martin Ledínský

Sdílená katalogizace a služby přebírání záznamů v České republice

Verze 1.0

Praha

Listopad 2007

PŘEDMLUVA

Tématem práce je stav sdílené katalogizace v České republice, s bližším pohledem na její technické zabezpečení. Jelikož jsou v ČR využívány služby přebírání bibliografických záznamů více než sdílená katalogizace do společné bibliografické báze, je jim v práci věnována větší pozornost.

Práce je rozvržena do čtyř částí. V první části jsou vysvětleny základní principy a účel sdílené katalogizace. Druhá část je zaměřena na technické i organizační předpoklady sdílené katalogizace a je zde představen její důležitý prostředek – komunikační protokol Z39.50. Smyslem třetí části je ukázka fungujících systémů a služeb sdílené katalogizace v ČR. Tato část nenabízí kompletní přehled, nýbrž zde jsou popsány jen nejdůležitější nebo nejzajímavější služby a systémy.

Stěžejní čtvrtá část je věnována systému přebírání záznamů prostřednictvím Jednotné informační brány. Jednou z tváří MetaLibu, vyhledávacího jádra JIB, je Z39.50 rozhraní pro přebírání záznamů z bibliografických databází a katalogů, prohledatelných v Jednotné informační bráně. Pomocí tohoto rozhraní byl vybudován systém, který výrazně usnadňuje katalogizaci ve více než 90 zúčastněných knihovnách.

1 CO JE TO SDÍLENÁ KATALOGIZACE

1.1 TERMINOLOGIE

V širším slova smyslu sdílenou katalogizací rozumíme jakoukoli kooperační činnost knihoven při vytváření bibliografických záznamů. Anglický ekvivalent sdílené katalogizace je termín *shared cataloging*, kterým je však chápána sdílená katalogizace do centrální bibliografické báze. V České republice je ale sdílená katalogizace zavedeným pojmem i pro služby přebírání záznamů, které by sem při přísném lpění na správné terminologii nepatřily. V této práci budu chápat sdílenou katalogizaci obecně jako jakoukoli kooperaci katalogizátorů.

1.2 K ČEMU SLOUŽÍ SDÍLENÁ KATALOGIZACE

Situace v České republice je vhodná pro demonstraci potřeby sdílené katalogizace.

V ČR má většina knihoven s univerzálním profilem do značné míry podobný knihovní fond. Přesto denně desítky či možná stovky katalogizátorů po celé zemi zpracovávají dokumenty, které jsou většinou již zpracovány jinou knihovnou. Dělalí tak množství zbytečné práce, protože bibliografický záznam je možné převzít, upravit jen nezbytnou část (doplnit svou signaturu či vlastní věcné zpracování) a ušetřit tak množství času a námahy. Při vhodné volbě bibliografických databází pro přebírání je úspěšnost nalezení správného záznamu u starších dokumentů (při rekatalogizaci nebo retrokonverzi) vysoká (často kolem 80 %) [Ledínský, 2007], úspěšnost přebírání u nových dokumentů nižší, ale přesto značná. Samozřejmě se ale stává, že dokument ještě v databázi, ze které knihovna stahuje záznamy, zpracován není – pak ovšem není na místě dokument odložit a čekat, až ho zpracuje někdo jiný a bude možné ho převzít, nýbrž je nutné ho zpracovat jako první. Při vizuální kontrole přebraného záznamu je rovněž snížen výskyt případných překlepů (katalogizátor v cizím záznamu snáze najde překlep a opraví ho) a tím je snížena chybovost, ke které dochází u originální katalogizace.

Přebírání záznamů nenahrazuje práci katalogizátora, ale usnadňuje ji. Šetří čas, který může katalogizátor věnovat jiným pracovním činnostem. Tím dochází ke značným úsporám finančních prostředků v rozpočtech knihoven. Při sdílené katalogizaci do společné báze bývá většinou počátečním procesem při zpracování nového dokumentu vyhledání záznamu v katalozích dalších knihoven a následné přebrání záznamu. Při kooperaci více knihoven a společné katalogizaci do jedné bibliografické báze zpravidla dochází k růstu kvality zpracování záznamů, což v důsledku představuje kvalitnější informace o dokumentech pro čtenáře.

1.3 TYPOLOGIE SDÍLENÉ KATALOGIZACE

Sdílenou katalogizaci budu v této práci dále dělit na služby přebírání záznamů a na sdílenou katalogizaci do společné bibliografické báze.

Princip přebírání záznamů je jednoduchý – vysvětlím ho na modelu dvou městských knihoven s podobným knihovním fondem. Každá z knihoven má ve svém automatizovaném knihovním systému (dále jen AKS) samostatnou bibliografickou databázi. AKS disponují komunikačním protokolem pro jednoduché vyhledání a stažení bibliografických záznamů. Katalogizátor zahájí zpracování nového dokumentu vždy pokusem o vyhledání bibliografického záznamu dokumentu v databázi druhé knihovny. Pakliže záznam nenajde, zpracuje ho sám. Pokud záznam najde, převezme ho do své databáze a jen ho upraví. Tímto způsobem se katalogizace v obou knihovnách značně zefektivní (urychlí a zlevní). Přebírání záznamů se přitom může uskutečňovat buď online jako u příkladu výše, či dávkově (katalogizátor např. vždy každé ráno stáhne zkatalogizované záznamy jiné knihovny z předchozího dne, pokud jejich AKS neumožňují přímé prohledávání a stahování záznamů z databáze). Stejně tak mohou být záznamy přebírány offline např. z databáze na CD ROM (například CD ROM České národní bibliografie).

Efektivnějším způsobem sdílené katalogizace, než je přebírání záznamů, je sdílená katalogizace do společné bibliografické báze. Tu můžeme rozdělit na dva typy. U prvního typu nemají zúčastněné knihovny žádnou samostatnou bibliografickou bázi a pracují jen s centrální bází. Tedy na centrálním serveru je umístěna centrální databáze, se kterou pomocí vhodných komunikačních protokolů pracují jednotlivé klientské aplikace AKS. V této databázi jsou zpracovány

všechny bibliografické záznamy dokumentů. U druhého typu existují vedle centrální báze i samostatné lokální báze jednotlivých kooperujících knihoven. To umožňuje zachovat v knihovnách určitou míru autonomie, což usnadňuje kooperaci, na druhou stranu je tento systém technicky náročný, protože musí být vhodným způsobem zajištěna aktualizace záznamů z centrální báze doází lokálních. Další výhodou je také možnost pracovat s lokální bází tehdy, kdy byla centrální báze nedostupná například z důvodu technického výpadku.

Oby typy sdílené katalogizace mají množství různých úskalí, technických (heterogenní prostředí automatizovaných knihovních systémů, použití odlišných komunikačních protokolů, rozdílná implementace standardů), a organizačních (různé pohledy na úroveň a kvalitu jmenného a věcného popisu, různé systémy klasifikace atp.), v praxi se proto v České republice setkáme spíše s přebíráním záznamů.

2 PŘEDPOKLADY SDÍLENÉ KATALOGIZACE A JEJICH MOŽNÁ ŘEŠENÍ

Pro zdárné fungování sdílené katalogizace je nutné splnit řadu technických i organizačních předpokladů, přičemž jejich splnění je jednodušší (přinejmenším u organizačních předpokladů) u služeb přebírání záznamů než u sdílené katalogizace do společné báze.

Technické předpoklady:

- a) shodný komunikační protokol
- b) shodné znakové sady
- c) shodný formát záznamů

Ad a) Pro zajištění ideálních podmínek sdílené katalogizace je vhodné, aby participující klienti AKS komunikovaly shodným protokolem. Tento předpoklad však není zcela nezbytný – u sdílené katalogizace do společné báze je možné si představit situaci, kdy se na katalogizaci podílejí knihovny s rozdílnými AKS. U některých AKS může být katalogizace do společné báze řešena např. funkcí Z39.50 update [Bartoš, 2003], AKS shodné se systémem centrální báze mohou komunikovat svým interním protokolem. Zajištění provozu v heterogenním prostředí je však technicky náročnější (např. zajištění replikace dat u modelu koexistence centrální báze a lokálníchází), homogenní prostředí (shodné AKS) je rozhodně cestou s méně překážkami. U služeb přebírání záznamů je základním předpokladem použití protokolu Z39.50.

Ad b) V ČR se běžně používá více znakových sad, převážně CP 1250 (WIN 1250), ISO 8859-2 (ISO Latin 2), méně pak CP 859 (PC Latin 2) a další. V mezinárodním či celosvětovém měřítku je používaných znakových sad nesrovnatelně více. Pokud je například převzat záznam v jiné znakové sadě, než která je použita v AKS, který knihovna používá, nebudou diakritika či speciální znaky v záznamu zobrazeny správně. Problém různých znakových sad je ale řešitelný, neboť znakové sady lze konvertovat. Nejde ale o bezproblémové řešení – speciální znaky či diakritická znaménka (např. ve francouzské, španělské abecedě) se pravděpodobně nebudou vyskytovat ve znakové sadě, do které se budou konvertovat a při konverzi budou pravděpodobně nahrazeny zástupným znakem. Značné množství AKS již používá znakovou sadu UTF-8, která problém řeší spolehlivě. Na tuzemském trhu je však přesto ještě mnoho knihovních systémů, které UTF-8 nepodporují (nicméně jejich producenti podporu UTF-8 plánují – např. firma Lanisus).

Ad c) Shodný formát záznamů je velmi důležitou podmínkou. Většina formátů je sice kompatibilní s normou ISO 2709, nicméně jen různých variant marcovských formátů je mnoho desítek (např. DANMARC, HUNMARC, FINMARC, UNIMARC, MARC 21). Záznamy s rozdílným formátem záznamů přitom nelze pro sdílenou katalogizaci použít. V České republice jsou používány dva formáty – UNIMARC a MARC 21. Při sdílené katalogizaci více knihoven je tedy nezbytná konverze mezi těmito dvěma formáty.

Organizační předpoklady:

- a) shodná úroveň katalogizace
- b) shodná katalogizační pravidla
- c) shodné věcné třídění
- d) shodná práce s autoritami

Pro zdárné fungování sdílené katalogizace je vhodné, aby participující knihovny byly schopny nabídnout shodnou úroveň katalogizace. Tato podmínka je důležitá u sdílené katalogizace do společné báze, u přebírání záznamů nemusí být úroveň katalogizace shodná, neměla by však být nižší. Zajištění stejně vysoké kvality katalogizace ve více knihovnách je obtížný úkol, který často znamená zvýšení pracovní zátěže katalogizátorů. Ti, pokud jsou si vědomi, že kvalita jejich záznamů není vysoká, nemusí kooperační snahy podporovat. Další podmínkou jsou shodná katalogizační pravidla – v ČR toto nepředstavuje problém, ve většině knihoven se používají anglo-americká katalogizační pravidla – AACR2. Složitější problém je však věcné třídění – knihovny se musí domluvit na jednom způsobu (kromě používaného MDT), přičemž domluva nebývá jednoduchá a je nutno jít cestou kompromisů.

Zprovoznění sdílené katalogizace představuje nutnost překonání řady technických a organizačních překážek, přičemž zvláště ty organizační se mohou ukázat být tvrdým oříškem – pro katalogizátory to často znamená úplnou změnu jejich pracovních postupů, a tak se jim může zdát, že sdílená katalogizace práci neusnadňuje, ale komplikuje ji. Většinou však jde o problémy, které se dříve či později vyřeší, a po obtížné počáteční fázi ponese kooperace v katalogizaci zasloužené ovoce v podobě zefektivnění a zkvalitnění katalogizační práce.

2.1 PROTOKOL Z39.50 JAKO HLAVNÍ KOMUNIKAČNÍ KANÁL PRO SDÍLENOU KATALOGIZACI V ČR

Protokol Z39.50 je mezinárodní standard, který slouží primárně ke komunikaci mezi počítačovými systémy – knihovními a dalšími informačními systémy (Z39.50 je nasazen převážně pro prohledávání bibliografických knihovních databází). Protokol má dlouhou historii, jejíž nejhlubší kořeny sahají až do 70. let 20. století. Prošel čtyřmi verzemi, tou poslední je verze z roku 2002 – (revidovaná verze 3 Z39.50-1995 – ANSI/NISO Z39.50-2003^{*}). Verze 3 byla v roce 1997 přijata jako mezinárodní norma ISO 23950 [Z39.50].

Protokol umožňuje z jednoho počítačového systému (origin podle normy) vyhledávat a získávat data z jiného počítačového systému (target podle normy) nezávisle na operačním a databázovém systému a dotazovacím jazyku v konkrétní databázi. Origin v našem případě představuje Z39.50 klienta, target Z39.50 server. Od poskytovatelů počítačových systémů (AKS v našem případě) se tedy předpokládá, že zajistí komunikaci Z39.50 serveru se svou databází (namapováním vyhledávacích indexů databáze na atributy Z39.50) a to samé u komunikace Z39.50 klienta s uživatelským prostředím. Tím je docílena výměna dat, která by jinak vzhledem k heterogennímu prostředí nebyla možná. Konkrétní uživatelské rozhraní na jedné straně a databázové rozhraní na straně druhé není protokolem nijak specifikováno. Zjednodušeně komunikace Z39.50 klienta se serverem probíhá nejprve navázáním relace – požadavkem *Init* – (dotaz a odpověď, který zajistí výměnu údajů o verzi protokolu, podporovaných operacích atp.), následně klient formuluje dotaz – odešle požadavek *Search*, na který server prohledá napojenou databázi a vrátí klientu odpověď s počtem vyhledaných záznamů. Klient poté specifikuje požadavek *Present*, kterým si vyžádá konkrétní záznamy, které server v *Present* odpovědi vrátí. Komunikace je ukončena buď klientem nebo serverem požadavkem *Close* [Bartošek, 2004].

Vedle výše popsaného zjednodušeného modelu podporuje Z39.50 protokol ještě celou řadu dalších základních a rozšířených služeb – mezi nejdůležitější patří např. funkce *Update* – ta umožňuje klientu požadovat po serveru aktualizaci databáze – vkládání nových záznamů či nahrazení nebo mazání existujících záznamů (tato funkce je velmi důležitá pro sdílenou katalogizaci).

Je nutné také zmínit, jak je u Z39.50 řešeno vyhledávání v bibliografických databázích. Podporováno je vyhledávání podle boolovských operátorů – AND, OR, NOT, vyhledávat lze i na základě proximitních operátorů, či operátorů =, >, < pro vyhledávání dat, nebo také můžeme u vyhledávacího termínu využít zkracování (zleva, zprava, či z obou směrů). Pomocí Z39.50 protokolu je možno určit mnoho přístupových bodů k databázi – např. vyhledávání podle polí autor, název, předmět, rok a mnoha dalších, přičemž záleží na vyhledávacích možnostech připojených databází. Bibliografické záznamy mohou být nabízeny v marcovských formátech, případně SUTRS, či XML atp. Implementace výše zmíněných možností u klientů a serverů Z39.50 je však různá a často jsou podporovány jen základní služby a funkce.

Protokol je v České republice (největší rozvoj cca od roku 2001) mezi knihovnami, muzei a informačními institucemi poměrně široce rozšířen (viz kapitola 3.1 – Automatizované knihovní systémy a zajištění přebírání záznamů), možnosti Z39.50 serverů jsou však často odlišné. V únoru 2002 proběhlo ve Státní technické knihovně setkání ZIG, na kterém byl

* Information Retrieval (Z39.50): Application Service Definition and Protocol Specification. ANSI/NISO Z39.50-2003 (revision of Z39.50-1995). Dostupné z: <http://www.loc.gov/z3950/agency/Z39-50-2003.pdf>

projednán a schválen národní profil Z39.50 JIB^{*}, jako minimální profil pro vyhledávání a stahování záznamů. Tímto profilem jsou zavázáni se řídit dodavatelé a producenti AKS v České republice, což přináší zlepšení možností vyhledávání a jeho zpřesnění.

Je pravděpodobné, že v budoucnu bude zastarávající protokol Z39.50 vytlačen zajištěním stejné funkcionality efektivnějšími prostředky. Toto si uvědomují i implementátorské skupiny Z39.50 - ZIG[†], které věnují velkou pozornost zefektivnění komunikace novým způsobem, avšak na základě zkušeností se Z39.50 protokolem – jmenujme iniciativy ZING (Z39.50 International: Next Generation) s technologiemi SRW/SRU, CQL, ZOOM, ZeeRex, ez3950. Některé z iniciativ zachovávají existující protokol (např. ZOOM), avšak snaží se zbavit jeho hlavní nevýhody – komplexity (protokol je komplexní a tím i komplikovaný – jeho implementace není jednoduchá ani levná), jiné se pouští novými směry (SRW/SRU) [ZING, 2005].

Protokolu je využíváno v Z39.50 branách (např. JIB) pro umožnění prohledávání různorodých zdrojů, takto jsou konstruovány i virtuální souborné katalogy. Pro umožnění funkcí přebírání záznamů je použití Z39.50 protokolu nejefektivnějším způsobem.

3 PŘEHLED SYSTÉMŮ A SLUŽEB SDÍLENÉ KATALOGIZACE V ČESKÉ REPUBLICCE

3.1 AUTOMATIZOVANÉ KNIHOVNÍ SYSTÉMY A ZAJIŠTĚNÍ PŘEBÍRÁNÍ ZÁZNAMŮ

AKS, dostupné v ČR, jsou zpravidla dostatečně vybaveny pro přebírání záznamů prostřednictvím protokolu Z39.50. Na postupné rozšíření využití Z39.50 protokolu v ČR reagovali tuzemští dodavatelé AKS vyvinutím Z39.50 serverů a klientů, u zahraničních AKS byla situace obdobná (funkcionalita Z39.50 byla v některých případech dostupná dříve než u tuzemských AKS). Z39.50 klienty a servery často nejsou k dispozici v základní ceně AKS, jsou dodatečně licencované, přesto většina velkých knihoven má funkcionalitu Z39.50 k dispozici. U menších knihoven je však situace obtížnější.

V typickém AKS je Z39.50 klient integrován pro maximální zjednodušení práce přímo do katalogizačního modulu. Nicméně nejde o jediný způsob, pro přebírání záznamů je využíváno např. i Z39.50 bran. Nemělo by smysl popisovat konkrétní pracovní postupy přebírání záznamů ve všech AKS, které jsou dostupné v ČR. Uvedu ale oba dva zmíněné typy, konkrétně AKS, se kterými mám sám praktické zkušenosti – ALEPH 500 a T Series[‡].

3.1.1 Možnosti přebírání záznamů u AKS T Series

T Series (dříve Tinlib) je známý knihovní systém s dlouhou historií (rok 1985, Velká Británie) [Noerr, 2005], v České republice je hojně rozšířen od druhé poloviny 90. let 20. století. Od roku 1992 systém distribuuje Univerzita Karlova v Praze, Ústav výpočetní techniky.

V minulosti byla pro uživatele T Series v ČR nabízena kopie báze České národní bibliografie. Knihovník měl pak otevřeny dvě okna s klienty T Series. V jednom okně pracoval v bázi ČNB, kde vyhledal požadovaný záznam a do druhého okna záznam přebíral a posléze upravil. Kopírování záznamu probíhalo exportem z báze ČNB a importem do lokální báze, což bylo zautomatizováno stiskem kláves CTRL+C a CTRL+V, stejně, jako se pracuje se schránkou v prostředí operačního systému Windows.

Předchozí model kopírování záznamů v systému T Series byl ukončen a od roku 2003 je v provozu webová Z39.50 gateway (brána). V Z39.50 gatewayi je připojeno několik užitečných zdrojů pro přebírání záznamů – souborný katalog CASLIN, báze NKC Národní knihovny ČR, Souborný katalog Univerzity Karlovy v Praze a katalog Library of Congress. Záznamy jsou dostupné ve formátu UNIMARC (v ISO 2709), u báze Library of Congress je zajištěna konverze z MARC 21 v reálném čase prostřednictvím služby přebírání záznamů Jednotné informační brány (viz kapitola 4 – Přebírání záznamů

* Text profilu ke stažení na <http://www.stk.cz/ZIG/ProfilJIB.rtf>, zápis ze setkání ZIG, na němž byl profil přijat - <http://www.stk.cz/ZIG/040218.html>.

† V České republice byla česká skupina ZIG vytvořena z iniciativy Státní technické knihovny v roce 1999 – více informací na <http://www.stk.cz/ZIG/>.

‡ AKS ALEPH 500 a zároveň i T Series v České republice distribuuje Univerzita Karlova v Praze, Ústav výpočetní techniky.

prostřednictvím Jednotné informační brány). Uživatelé Z39.50 gatewaye mají zároveň možnost připojení profilu či profilů pro přebírání záznamů složeného z libovolných prohledatelných zdrojů konfigurovaných v Jednotné informační bráně. Ve webové Z39.50 gatewayi je možno vyhledávat pomocí polí autor, název, rok, ISBN, ISSN nebo systémového čísla záznamu. Po vyhledání záznamu je záznam uložen v ISO 2709 na pevný disk počítače a z klienta T Series stiskem příslušné klávesy importován do databáze, kde se již upraví jen nezbytné údaje.

3.1.2 Přebírání záznamů v AKS ALEPH 500

ALEPH 500 je populární knihovní systém izraelské společnosti Ex Libris, od roku 2003 rovněž distribuován na UK ÚVT, v České republice je rozšířen převážně ve velkých knihovnách (cca 20 instalací v ČR a SR).

V AKS ALEPH 500 je pro přebírání záznamů rovněž využit protokol Z39.50. Katalogizátor při zpracování nového záznamu postupuje tak, že nejprve pomocí šablony vytvoří nový prázdný záznam dokumentu a zadá např. ISBN knihy, případně kombinaci polí Autor, Název, Rok do příslušných polí UNIMARC nebo MARC 21. Stiskem tlačítka „Lokalizovat dokument“ si zobrazí nabídku nakonfigurovaných Z39.50 zdrojů, z nichž vybere jeden, ve kterém je provedeno vyhledávání. Pokud je nalezen záznam, který vyhovuje, je zpravidla automaticky sloučen s otevřeným prázdným záznamem a katalogizátor pouze upraví rozdílná pole (signatura atp.).

3.2 SDÍLENÁ KATALOGIZACE ISHARE

Firma LANIUS nabízí uživatelům automatizovaného knihovního systému Lanius sdílenou katalogizaci již od roku 1998 (zkušební provoz), s větším rozvojem od roku 1999. Od roku 2001 se do systému zapojili uživatelé AKS Clavius. Provoz sdílené katalogizace byl od počátku podmíněn připojením knihoven k Internetu a rozvojem katalogizačních pravidel AACR2, které umožnily určitou míru shody při zpracování záznamů. Záznamy zároveň musely splňovat podmínky minimálního záznamu SK CASLIN. Knihovny, které chtějí na sdílené katalogizaci kooperovat, musí vlastnit speciální modul sdílené katalogizace ISHARE [Šilha, 2004].

Model sdílené katalogizace firmy LANIUS je decentralizovaný – participující knihovny katalogizují do svých bibliografických bází, nikoli rovnou do společné báze. U knihoven, které jsou připojeny přes komutované připojení (většina knihoven), jsou přírůstky každé dvě hodiny exportovány do společné báze, přičemž se nejprve provádí kontrola duplicity a do databáze je přidán jen záznam, který v ní ještě není. U knihoven připojených online (přibližně 25 procent knihoven) se záznamy přenáší ihned. V pravidelných intervalech se záznamy zasílají zúčastněným knihovnám [Otrubová, 2000]. Nejpozději do čtyř hodin jsou pak záznamy k dispozici na všech knihovnách. Ve společné databázi systému ISHARE je již více než 365.000 záznamů všech typů dokumentů.

Přenos záznamů se uskutečňuje prostřednictvím protokolu HTTP. Provoz je anonymní, záměrně se nesleduje, kolik záznamů určitá knihovna odeslala nebo naopak přijala. V roce 2005 je do systému ISHARE zapojeno již více než 550 knihoven.

Kromě systému ISHARE umožňují systémy Lanius i Clavius přebírání záznamů prostřednictvím protokolu Z39.50, včetně možnosti přebírat prostřednictvím JIB.

3.3 SDÍLENÁ KATALOGIZACE V KNIHOVNÁCH ČVUT

České vysoké učení technické v Praze (ČVUT) patří mezi vysoce progresivní vysoké školy v ČR. Progresivní byly a jsou i jeho knihovny (dohromady 9 knihoven). Sdílenou katalogizaci provozují již od roku 1998, kdy byl v knihovnách uveden do provozu modul katalog AKS KP-Sys, který byl integrován do existujícího prostředí Automatizované knihovny (dále AK - vlastní knihovní systém)*. Systém se skládal ze tří prvků [Machytková, Ramajzlová, 1999]:

- 1) modul Katalogizace systému Kp-sys - zde byly centrálně vytvářeny nové záznamy (ukládány do pracovní databáze); přístup sem měli katalogizátoři všech knihoven ČVUT
- 2) lokální AK – zde byly vytvářeny záznamy knihovních jednotek, které byly připojeny ke stručným bibliografickým informacím o dokumentu a zároveň se zde vytvářely akviziční záznamy

* Pro umožnění propojení všech použitých součástí systému bylo nezbytné dodatečné programování.

- 3) Souborný katalog ČVUT – do centrální databáze SK byly přebírány uzavřené záznamy z pracovní databáze modulu Katalogizace. Při přebírání docházelo ke kontrole na správnost podle AACR2 v rámci UNIMARC záznamu a na správnost vzhledem k úrovni minimálního záznamu pro SK CASLIN (z SK ČVUT umožněn automatizovaný dávkový export do SK CASLIN), chybné záznamy byly vráceny zpět do pracovní databáze. Z SK ČVUT byly exportovány (s konverzí do ISBD záznamu) záznamy do lokálních AK.

Nový systém umožňující sdílenou katalogizaci se v ČVUT velmi rychle zavedl a osvědčil, přestože představoval významné zvýšení nároků na katalogizátory. Přinesl zkvalitnění bibliografických záznamů (mimo jiné také díky důkladné kontrole kvality).

V roce 2004 ČVUT přešla na nový AKS – ALEPH 500 verze 16 (jako první knihovna s touto verzí v ČR a SR) a zároveň na formát MARC 21. Model sdílené katalogizace zůstal podobný, dalo by se ale říci, že byl zjednodušen. Z původního systému byly totiž vyřazeny subsystemy, které již nevyhovovaly. Pro všech 9 knihoven ČVUT nyní existuje jediná centrální bibliografická báze, do níž se katalogizuje. Lokální bibliografické báze nejsou podporovány. Záznamy exemplářů knihovních jednotek jsou uloženy v jediné administrativní bázi. Prostředím se tak stalo homogennější.

3.4 SOUBORNÝ KATALOG CASLIN

V roce 1991 ředitelé čtyř hlavních českých a slovenských knihoven stanovili základní cíle projektu CASLIN. Mezi nimi byly i cíle pro sdílenou katalogizaci. Měla být vybudována celostátní knihovní síť jako integrovaný kooperační systém založený na sdílené katalogizaci a využití centrálně zpracovávané národní produkce s postupným vytvořením souborného katalogu všech participujících institucí [Stoklasová, 2004].

Zabezpečení bibliografického zpracování národní produkce bylo a je zajišťováno zdárně. Budování souborného katalogu rovněž, nicméně ne zcela tak, jak bylo původně zamýšleno – z původních cílů je totiž patrné, že měla být vytvořena centrální báze, do které by participující instituce katalogizovaly online. Tak daleko se zatím podařilo dojít při provozu sdílené katalogizace Národní knihovny ČR, Moravské zemské knihovny a Vědecké knihovny v Olomouci, zajišťované pomocí ALEPH Clusteru (viz kapitola 3.5 ALEPH Cluster).

Na budování souborného katalogu CASLIN se dnes podílí dohromady více než 100 institucí (zasíláním záznamů v elektronické podobě) a je v něm obsaženo více než 3,1 mil. záznamů (českých i zahraničních monografií, ale i speciálních druhů dokumentů a periodik) [Národní knihovna ČR]. SK CASLIN je provozován v systému ALEPH 500 ve formátu MARC 21. Katalog je budován dávkově – přispívající knihovny zasílají v pravidelných intervalech dávky nových záznamů, ty jsou posléze speciálními programy kontrolovány na duplicitu a importovány do databáze. Souborný katalog je významným zdrojem pro sdílenou katalogizaci formou přebírání záznamů prostřednictvím protokolu Z39.50.

3.5 ALEPH CLUSTER – SDÍLENÁ KATALOGIZACE NK ČR, MZK A VKOL

Národní knihovna ČR v Praze, Moravská zemská knihovna v Brně a Vědecká knihovna v Olomouci jsou velké knihovny s právem úplného povinného výtisku*. Všechny tři knihovny zpracovávají značnou část české knižní produkce a zároveň i nezanedbatelný objem produkce zahraniční. Při zpracování dokumentů již řadu let využívají protokolu Z39.50 pro přebírání záznamů, nejčastěji přebírají záznamy mezi sebou. Tyto tři knihovny přešly na formát MARC 21 a provozují stejný AKS – ALEPH 500. Zároveň úroveň jmenného i věcného zpracování dokumentů je u nich velmi vysoká. To jsou více než ideální podmínky pro to, aby knihovny mohly hlouběji spolupracovat při katalogizaci. V roce 2005 začala NK ČR, MZK a VKOL v režimu provozovat sdílenou katalogizaci do centrální bibliografické báze s využitím nadstavbového modulu ALEPH 500 – ALEPH Cluster. Model katalogizace je takový, že každá z knihoven provozuje své samostatné bibliografické báze, ovšem katalogizují do jediné centrální báze. Poté, co se nově zkatalogizovaný záznam uloží do centrální báze, musí ho katalogizátor zkopírovat do lokální báze, přičemž mezi oběma záznamy je vytvořena vazba. Pokud je později tento záznam zaktualizován, provede se automaticky i aktualizace záznamu v lokální bázi. ALEPH Cluster tedy zajišťuje replikaci změn bibliografických i autoritních záznamů z centrální báze do bází lokálních. Je zbytečné provádět jakékoli úpravy v lokální bázi, neboť všechny změny budou přepsány záznamem z centrální báze. Tím je zaručeno, že budou knihovny

* Příjemci povinného výtisku neperiodických publikací podle zákona č. 37/1995 Sb., o neperiodických publikacích ve znění zákona 320/2002 Sb., o změně a zrušení některých zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů.

veškeré záznamy zpracovávat v centrální bázi. Problém však může nastat při aktualizacích, pokud je záznam v centrální bázi změněn chybně – buď přidáním nesprávných údajů či přepisem původního záznamu jiným záznamem. Proto platí pro práci v centrální bázi zvláštní podmínky [Vojnar, 2003].

Jakým způsobem probíhá provoz 3 zúčastněných knihoven sdílené katalogizace? Poté, co se ukázalo, že samostatná centrální báze způsobuje mnoho problémů zejména agentuře ISBN, jejíž záznamy ohlášených knih bylo velmi žádoucí do sdílené katalogizace zapojit, byla jako centrální báze zvolena báze (online katalog) Národní knihovny (NKC). Do centrální báze v MZK a VKOL zpracovávají jen produkci českých knih a kartografických dokumentů (vyloučení zahraniční produkce). Knihovník, který otevře záznam vytvořený jinou knihovnou, a chce ho zkopírovat, dělá toto zásadně jen s dokumentem v ruce, aby se předešlo nechtěnému chybnému přepisu údajů. Pokud knihovník chce v tomto záznamu měnit některé podstatné údaje, konzultuje změnu nejprve s původním tvůrcem záznamu. Právo mazat záznamy má jen několik vybraných pracovníků NK ČR.

Příprava na provoz sdílené katalogizace nebyla jednoduchá. Vyžádala si dlouhé měsíce příprav, během kterých se pracovalo na standardizaci zpracování. Výzvou nebyly ani tak technické problémy, jako spíše ty organizační. Pracovní postupy linek zpracování všech knihoven bylo nutno měnit za cenu bolestných kompromisů [Dvořáková, 2005].

4 PŘEBÍRÁNÍ ZÁZNAMŮ PROSTŘEDNICTVÍM JEDNOTNÉ INFORMAČNÍ BRÁNY

4.1 O JEDNOTNÉ INFORMAČNÍ BRÁNĚ

Jednotná informační brána je projekt Národní knihovny ČR a Univerzity Karlovy v Praze, jehož cílem je integrovat heterogenní informační zdroje do jednoho prostředí a umožnit tak jednotné prohledávání a jednotnou prezentaci výsledků vyhledávání na jednom místě. Jedná se o vyhledávač, jehož základ tvoří dva produkty společnosti Ex Libris – paralelní vyhledávač MetaLib a link server SFX. Jednotná informační brána na adrese <http://www.jib.cz> slouží svým uživatelům již od roku 2002. Umožňuje jedním dotazovacím jazykem jednotlivě či paralelně prohledávat více než 80 elektronických informačních zdrojů (převážně knihovních katalogů a bibliografických databází), včetně zdrojů licencovaných (např. databáze EBSCO, PROQUEST). Jako prohledatelný zdroj (umožňuje vyhledávání ve zdroji i prezentaci jeho výsledků) je v JIB připojena většina hlavních knihovních katalogů v ČR. Pro práci s vyhledanými záznamy přináší služby jako je odesílání záznamů e-mailem, ukládání na pevný disk, ukládání do trvalého úložiště JIB (pro další práci při příštích přihlášení do JIB) ad.

JIB pracuje na principu Z39.50 brány – většina z prohledatelných zdrojů je připojena prostřednictvím protokolu Z39.50, ale reálné jsou i další možnosti připojení.

Kromě nativního webového rozhraní (pro práci v tomto rozhraní je potřeba jen prohlížeč WWW) disponuje JIB i Z39.50 rozhraním pro přebírání záznamů.

4.2 HISTORIE SLUŽBY PŘEBÍRÁNÍ ZÁZNAMŮ PŘES JIB

Funkcionalita Z39.50 serveru nebyla původně pro produkt MetaLib zamýšlena. Bylo by ale škoda nevyužít značný potenciál Z39.50 zdrojů připojených v MetaLibu pro přebírání záznamů. Proto byl dodatečně vyvinut Copy Cataloging modul, původně pro berlínský institut KOBV (KOBV – Kooperativer Bibliotheksverbund Berlin-Brandenburg). Tato první verze byla okamžitě použita v Jednotné informační bráně v experimentálním provozu (rok 2002). Umožňovala vybrat jeden či více Z39.50 zdrojů konfigurovaných v JIB a vytvořit z nich databáze Z39.50 serveru. Vyhledávání ve více zdrojích pak probíhalo sekvenčně. Objevilo se ale několik problémů – Z39.50 server JIB posílal záznamy (a zároveň očekával dotazy) ve znakové sadě UTF-8. V roce 2002 a 2003 nebylo UTF-8 ještě zpravidla podporováno knihovními systémy (až na ALEPH 500 a později ARL). Přebírání záznamů přes JIB tak bylo použitelné jen pro úzkou skupinu knihoven. Další problém spočíval v tom, že v JIB byly připojeny kvalitní zahraniční zdroje převážně ve formátu MARC 21. Tento formát nebyl v českých knihovnách ještě využíván (kromě několika málo výjimek – např. knihovna CERGE-EI), a tak nebylo možné ze zahraničních zdrojů záznamy přebírat (např. katalog Library of Congress ad.).

Již tehdy však bylo jasné, že přechod českých knihoven na MARC 21 je nevyhnutelný. Proto NK ČR objednala u firmy Ex Libris novou verzi modulu pro přebírání záznamů, která by byla schopna konvertovat znakové sady a umožnila

připojení konvertoru bibliografických formátů. Vedle toho probíhaly paralelně práce na vývoji konvertoru a konverzních pravidel. Konvertor vyvinula společnost MULTIDATA, s.r.o. (dostal jméno MARCMAN). Byl naplněn konverzními pravidly (formulovanými a implementovanými pro NK ČR) pro převod bibliografických a autoritních záznamů mezi formáty UNIMARC a MARC 21. Po instalaci nové verze modulu pro přebírání a napojení konvertoru probíhalo testování, po němž byla služba spuštěna – 1. března 2004. Právě včas – v létě 2004 přešly na MARC 21 Národní knihovna České republiky, Vědecká knihovna v Olomouci, Moravská zemská knihovna (předtím např. Vysoká škola ekonomická v Praze, Masarykova univerzita v Brně a Vysoké učení technické v Brně) a další knihovny se rychle přidávaly. Od zahájení v březnu 2004 nebylo využití služby významné, zvláště v prázdninových měsících 2004. Větší rozvoj začal v průběhu podzimu 2004 a provoz se dále zvyšoval.

4.3 JAK SLUŽBA PŘEBÍRÁNÍ ZÁZNAMŮ FUNGUJE

Služba přebírání záznamů JIB je nabízena zdarma všem knihovnám či informačním institucím v České republice. Uživatelům ze zahraničí (např. Slovensko) je služba zprovozněna jen ve výjimečných případech. Knihovny mohou čerpat z bohaté nabídky informačních zdrojů připojených v JIB. V JIB je připojeno více než 100 prohledatelných elektronických zdrojů (jde převážně o katalogy knihoven) [MetaLib - prohledatelné zdroje], z nichž většinu tvoří české zdroje připojené prostřednictvím protokolu Z39.50. Z těchto zdrojů je přibližně 80 vhodných pro přebírání záznamů [MetaLib - prohledatelné zdroje - vhodné pro přebírání záznamů] – vzhledem k podporovaným formátům, způsobu připojení a kvalitě záznamů. V poslední době nabídka zdrojů ztlačně roste a to zvláště těch, o které je zájem mezi uživateli přebírání záznamů.

Pro využívání služby je třeba, aby AKS byl vybaven Z39.50 klientem, případně je možné, aby byl Z39.50 klient připojen externě (např. Z39.50 klient od společnosti Cosmotron).

Zájemce o službu postupuje tak, že nejprve na adrese <http://info.jib.cz/informace-pro-knihovny/prebirani-zaznamu/prebirani/> vyplní stručnou elektronickou žádanku se základními údaji:

1. Název instituce
2. Jméno kontaktní osoby
3. E-mail
4. Používaný AKS
5. Požadovaná znaková sada – UTF-8, ISO-8859-2 nebo WIN 1250
6. Požadovaný formát záznamů – UNIMARC nebo MARC 21
7. Požadovaný zdroj – je možno vybrat jeden až pět zdrojů

Po odeslání žádanky je zájemci vytvořen tzv. profil – ten se skládá z jednoho či více zdrojů, řazených pod sebou podle důležitosti. Profil představuje databázi Z39.50 serveru JIB. O vytvoření profilu je žadatel informován e-mailem, ve kterém jsou k dispozici veškeré informace potřebné pro připojení profilu. Profil je nutno nastavit v AKS jako samostatný Z39.50 cíl. To provádí buď systémový knihovník, nebo dodavatel knihovního systému. Je potřeba, aby bylo v AKS nastaveno několik základních vyhledávacích polí – v JIB je možno vyhledávat pomocí polí autor, název, předmět, rok, ISBN, ISSN a jakékoli pole. Pro přebírání záznamů je nejdůležitější ISBN (případně ISSN), název, autor a rok. U knih opatřených ISBN je třeba vyhledávat jen podle tohoto identifikátoru a dotaz nekombinovat s žádným dalším vyhledávacím polem. Na takový dotaz bude vrácen nejvýše jeden záznam. Pokud zpracováváný dokument nemá ISBN nebo ISSN, je nejvhodnější použít kombinaci polí autor, název, rok. Vyhledávání podle samostatného pole autor nebo název většinou nevedlo k požadovanému výsledku, neboť by na takový dotaz bylo vráceno velké množství nalezených záznamů, což by proces vyhledávání zbytečně prodloužilo (knihovník by zbytečně prohledával dlouhý seznam nalezených záznamů).

4.3.1 Vyhledávání

Vyhledávání u Z39.50 rozhraní JIB je sekvenční, nikoli paralelní jako u webového rozhraní JIB. Nejprve je dotaz zaslán 1. zdroji v profilu, pokud se naleznou záznamy, vyhledávání už dále nepokračuje. Pokud u prvního zdroje záznamy nalezeny nejsou, je dotaz zadán dalšímu zdroji v profilu atd. Sekvenční vyhledávání bohužel přináší jednu nevýhodu – u prvního zdroje v profilu může dotazu vyhovět záznam, který je neúplný nebo částečně chybný a přitom v dalších

zdrojích mohou být záznamy vhodnější. Problém lze bohužel v současnosti řešit pouze vytvořením několika profilů – v případě, že by byl v 1. profilu nalezen chybný záznam, zaslal by katalogizátor dotaz 2. profilu (je možné vytvořit např. souhrnný profil se všemi zdroji najednou a poté profily s jednotlivým zdrojem). Na problém sekvenčního vyhledávání si někteří uživatelé přebírání záznamů stěžují vzhledem k možnému vyhledání akvizičních záznamů při zpracování nových dokumentů. V knihovnách je obvykle vytvořen nejprve akviziční záznam (obsahuje např. jen název, autora a ISBN), který je posléze doplněn po pořízení dokumentu. Bohužel akviziční záznamy jsou často zahrnuty v databázi spolu s hotovými záznamy a všechny jsou přitom přístupné přes Z39.50. Při zpracování nových dokumentů proto často hrozí, že knihovny narazí na

akviziční záznam, který je pro sdílenou katalogizaci nevhodný. Řešení tohoto problému je možné, pokud knihovny nabízející své záznamy přes Z39.50 odfiltrují akviziční záznamy.

4.3.2 Konverze

JIB zajišťuje konverzi znakových sad a konverzi bibliografických formátů. Příchozí dotazy na Z39.50 server JIB jsou pro AKS, nepodporující UTF-8, konvertovány ze znakových sad WIN 1250 a ISO-8859-2 do UTF-8 a v opačném směru jsou konvertovány znakové sady nalezených záznamů. Konverze bibliografických formátů je spouštěna Z39.50 klientem AKS vyžádáním patřičného formátu [Ledínský, 2005] (příkaz format). JIB zajišťuje oboustrannou konverzi mezi formáty UNIMARC a MARC 21 a to nejen bibliografických, ale i autoritních záznamů (přebírání autoritních záznamů je v obou formátech podporováno přímo NK ČR, proto není v JIB příliš využíváno). Konverzi zajišťuje konvertor MARCMAN. Konverzní pravidla, která jsou specifikována Národní knihovnou České republiky, jsou nadále aktualizována a vylepšována. Stejně tak se vyvíjí i samotný konvertor. Od dob uvedení konverzí v JIB do provozu, bylo instalováno více než deset verzí konverzních pravidel a konvertoru. Od března 2004 do konce července 2007 bylo v rámci jednotlivých dotazů na Z39.50 server JIB zkonvertováno více než 1,3 milionů záznamů z MARC 21 do UNIMARC a 50.000 záznamů z UNIMARC do MARC 21 (převážná většina knihoven, jejichž formát záznamů je MARC 21 a které přebírají záznamy přes JIB, zvolila v profilech téměř výhradně zdroje se stejným formátem – MARC 21, což vysvětluje nepoměr v počtu zkonvertovaných záznamů).

Aby byli uživatelé přebírání záznamů informováni o novinkách (např. změny konverzních pravidel atp.), byla pro ně zřízena elektronická konference prebirani@cuni.cz, do které je k dnešnímu dni přihlášeno přibližně 130 uživatelů.

4.3.3 Jak zvolit zdroje pro přebírání

Pro zájemce o přebírání je nevhodnější vybrat do profilu katalog knihovny, která se strukturou knihovního fondu blíží jejich knihovně a kde je i podobná úroveň zpracování dokumentů (stejná nebo vyšší). Mnoho knihoven zpracovává i cizojazyčnou literaturu – pro ty je vhodné vybrat z nabídky zahraniční zdroje.

Při volbě zdrojů je také nutno vzít v úvahu, že úspěšnost přebírání záznamů nových dokumentů je nižší u souborných katalogů aktualizovaných dávkově – nový dokument mívá často rychleji zpracovaný malá knihovna než velká instituce.

Při vyplňování elektronické žádanky na adrese <http://info.jib.cz/informace-pro-knihovny/prebirani-zaznamu/prebirani/> je třeba požadované zdroje vybrat podle důležitosti (vyhledávání je sekvenční). Všem knihovnám doporučuji, aby si zažádaly o více než jen jeden profil. Mnohé knihovny mají totiž více než jednoho katalogizátora, či více než jedno oddělení zpracování dokumentů. Katalogizátor se přitom může specializovat např. na určitý obor a bude mít zájem vyhledávat v jiných zdrojích, než jeho kolega. Každý může samozřejmě využívat samostatný profil. V případě menší knihovny i jediný katalogizátor ocení možnost vyhledávat ve více profilech – první profil např. s českými zdroji, druhý se zdroji zahraničními atp. Pro vytvoření více profilů je třeba elektronickou žádanku odeslat opakovaně. Stejná žádanka slouží i pro odesílání žádostí knihoven o provedení změn, pokud jim existující profil z nějakého důvodu nevyhovuje (je žádoucí například změnit pořadí zdrojů nebo nahradit některý zdroj za jiný).

4.3.4 Co se děje v pozadí přebírání záznamů JIB

Následující přehled ukazuje, co se odehrává na pozadí přebírání záznamů.

1. Z39.50 server JIB obdrží od Z39.50 klienta dotaz na určitý profil (databázi Z39.50 serveru).
2. Profil je analyzován, pokud v něm není požadována znaková konverze, následuje bod 3. Pokud je v profilu specifikována znaková konverze, použije se příslušná konverzní tabulka a dotaz je přeložen z příchozí znakové sady do UTF-8.

3. Z39.50 brána JIB přetransformuje dotaz a odešle ho v příslušné znakové sadě 1. zdroji v profilu.
4. Pokud v 1. zdroji profilu nejsou nalezeny žádné odpovídající záznamy, pošle Z39.50 brána JIB dotaz dalšímu zdroji.
5. V tomto zdroji jsou nalezeny záznamy – zdroj vrátí nejprve počet vyhledaných záznamů a zpravidla je automaticky staženo 20 prvních záznamů.
6. Z39.50 server JIB zjistí, jaký formát záznamů je požadován Z39.50 klientem – pakliže jiný, než je formát stažených záznamů, provede se automaticky na serveru JIB požadovaná konverze (z UNIMARC do MARC 21 či naopak).
7. Z39.50 server JIB zašle Z39.50 klientu vyžádané záznamy – pokud je požadována znaková konverze, použije se příslušná konverzní tabulka a záznamy jsou přeloženy z UTF-8 do požadované znakové sady a následně odeslány.
8. Pokud je nalezeno více než 20 záznamů a Z39.50 klient požaduje po Z39.50 serveru JIB další záznam, vyžádá si Z39.50 brána JIB od zdroje další záznamy a následuje stejný proces, jako je zmíněno výše.

4.3.5 Statistiky přebírání záznamů

V současné době využívá službu přebírání záznamů téměř 100 knihoven a dalších institucí (úplný seznam je dostupný na [www: http://info.jib.cz/o-projektu/statistiky/statistiky-jednotne-informacni-brany-prebirani-zaznamu-z39-50](http://info.jib.cz/o-projektu/statistiky/statistiky-jednotne-informacni-brany-prebirani-zaznamu-z39-50)). Pro tyto uživatele bylo vytvořeno dohromady 220 profilů (databází Z39.50 serveru). Služba je využívána během pracovního týdne, některé instituce však katalogizují i v sobotu. Uživatelé začínají přebírat záznamy již od časných ranních hodin – 6:30, špička využití služby nastává mezi 9:00 – 14:30. Konec provozu přichází zpravidla do 19:00.

Průměrný denní počet dotazů, které knihovny zašlou na Z39.50 server JIB, je v letošním roce 1 730 dotazů. Celkový počet všech dotazů od září 2004 do října 2007 je 1046851.

Statistiky Z39.50 dotazů 2007	I.07	%	II.07	%	III.07	%	IV.07	%
Z39.50 dotazy	36483		36447		38710		34377	
Počet pracovních dnů	22		20		22		20	
Průměrný počet na prac. den	1658		1822		1760		1719	
ISBN dotazy	15551	42,63%	13944	38,26%	16565	42,79%	13791	40,12%
ISSN dotazy	372	1,02%	343	0,94%	551	1,42%	549	1,60%
Jiné dotazy	20560	56,36%	22160	60,80%	21594	55,78%	20037	58,29%
Nalezené záznamy - 0	12800	35,08%	12984	35,62%	13783	35,61%	11604	33,76%
Nalezené záznamy - právě 1	16074	44,06%	15088	41,40%	16913	43,69%	14930	43,43%
Nalezené záznamy - 1 a více	23683	64,92%	23463	64,38%	24927	64,39%	22773	66,24%
Statistiky Z39.50 dotazů 2007	V.07	%	VI.07	%	VII.07	%	VIII.07	IX.07
Z39.50 dotazy	36926		39172		30507		42282	37320
Počet pracovních dnů	21		21		20		23	19
Průměrný počet na prac. den	1758		1865		1525		1838	1964
ISBN dotazy	15977	43,27%	14655	37,41%	10927	35,82%	15083	19226
ISSN dotazy	492	1,33%	567	1,45%	526	1,72%	2210	3453
Jiné dotazy	20457	55,40%	23950	61,14%	19054	62,46%	24989	14641
Nalezené záznamy - 0	12609	34,15%	12338	31,50%	9509	31,17%	17645	16001
Nalezené záznamy - právě 1	16286	44,10%	17415	44,46%	13196	43,26%	15527	14495
Nalezené záznamy - 1 a více	24317	65,85%	26834	68,50%	20998	68,83%	24637	21319

Úplné statistiky přebírání záznamů JIB jsou dostupné na WWW na adrese:
<http://info.jib.cz/o-projektu/statistiky/statistiky-coca-jib-2007.pdf/view>.

5 ZÁVĚR

V práci je zmapován stav sdílené katalogizace v České republice. Z práce vyplývá, že je v českých knihovnách významně využívána kooperace při zpracování dokumentů. Stav ale ještě není ideální, protože množství knihoven stále upřednostňuje originální katalogizaci, která je vysoce neefektivní.

V ČR vedle sebe existují dva způsoby sdílené katalogizace – přebírání záznamů a společná katalogizace do jedné bibliografické báze. Rozšířenější je přebírání záznamů. Je to pochopitelné, protože je organizačně i technicky méně náročné než katalogizace do jedné bibliografické báze. Jejím většímu rozšíření brání jednak heterogenní prostředí automatizovaných knihovních systémů, ale také komplikovaná domluva konkrétních pracovních postupů a možná i předsudky a nechuť spolupracovat.

V práci je představeno několik různých systémů sdílené katalogizace spolu s jejími předpoklady. U služeb přebírání záznamů jsou pro sdílenou katalogizaci vybaveny (Z39.50 funkcionalita) všechny automatizované knihovní systémy dostupné na našem trhu, licenční politika pro Z39.50 funkcionalitu však brzdí masovější využití přebírání záznamů. Nabídka Z39.50 zdrojů a možností přebírání záznamů v ČR je však přesto široká (připojení rovnou k Z39.50 serverům či prostřednictvím Jednotné informační brány) – a využití v budoucnu dále poroste.

Sdílená katalogizace do společné bibliografické báze je také využívána. V práci je představen model centrální báze bez ponecháníází lokálních u knihoven ČVUT. Naopak katalogizace do centrální báze se současným použitímází lokálních je použita např. u systému ISHARE společnosti Lanianus. Velký rozvoj tohoto modelu sdílené katalogizace přináší i ALEPH Cluster použitý při kooperaci Národní knihovny ČR, Vědecké knihovny v Olomouci a Moravské zemské knihovny.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BARTOŠ, Ivan. *Aplikace protokolu Z39.50 a perspektivy dalšího rozvoje* [online]. Verze 1.0. Praha, 2003-08-27 [cit. 2005-08-06]. ZIP archiv o velikosti 2 MB obsahuje dokument MS Word. Dostupný z WWW: <<http://www.stk.cz/ZIG/Z3950Studie.zip>>.

BARTOŠEK, Miroslav. Digitální knihovny – teorie a praxe [online]. *Národní knihovna*. 2004, roč. 15, č. 4, s. 233-254 [cit. 2005-08-06]. Dostupný z WWW: <<http://full.nkp.cz/nkkk/NKKR0404/0404233.html>>. ISSN 1214-0678.

DVOŘÁKOVÁ, Helena <helena.dvorakova@nkp.cz>. *cluster – interní materiály*. Martin Ledínský <martin.ledinsky@ruk.cuni.cz>. 21. 7. 2005. [cit. 2007-08-10].

LEDÍNSKÝ, Martin. Přebírání záznamů pomocí Jednotné informační brány. *Čtenář : měsíčník pro knihovny*. 2005, roč. 57, č. 6, s. 182–185.

LEDÍNSKÝ, Martin. Statistika Jednotné informační brány – přebírání záznamů (Z39.50) [online]. 2007. Aktualizováno 2007-08-01 [cit. 2007-08-08]. Dostupný z WWW: <<http://info.jib.cz/o-projektu/statistiky/statistiky-coca-jib-2007.pdf/view>>.

LICHTENBERGOVÁ, Edita <Edita.Lichtenbergova@nkp.cz>. *RE: aleph cluster - zkušenosti*. Martin Ledínský <martin.ledinsky@ruk.cuni.cz>. 14. 8. 2007. [cit. 2007-10-10].

MACHYTKOVÁ, Marta; RAMAJZLOVÁ, Barbora. *Lesk a bída sdílené katalogizace*. Ikaros [online]. 1999, č. 08 [cit. 2005-07-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200208576>>. ISSN 1212-5075.

MACHYTKOVÁ, Marta; RAMAJZLOVÁ, Barbora. *Sdílená katalogizace knihoven ČVUT*. Ikaros [online]. 1999, č. 09 [cit. 2005-07-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200208585>>. ISSN 1212-5075.

MetaLib - prohledatelné zdroje [online]. c2007 [cit. 2007-08-10]. Dostupný z WWW: <<http://info.jib.cz/informace-pro-uzivatele/zdroje-a-knihovny/metalib-prohledatelne-zdroje>>.

MetaLib - prohledatelné zdroje - vhodné pro přebírání záznamů [online]. c2007 [cit. 2007-08-10]. Dostupný z WWW: <<http://info.jib.cz/informace-pro-uzivatele/zdroje-a-knihovny/metalib-prohledatelne-zdroje-vhodne-pro-prebirani-zaznamu/>>.

Národní knihovna ČR. *Souborný katalog ČR* [online]. c2007 , 7.08.2007 [cit. 2007-08-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.caslin.cz>>.

NOERR, Peter <peter@museglobal.com>. *Re: Q for Peter Noerr*. Pavel Krbec <krbec@cuni.cz>. 28.9.2005. [cit. 2007-08-10].

OTRUBOVÁ, Alena. Souborný katalog a sdílená katalogizace v systému LANius. In *CASLIN '99* (Zadov, Česko). Souborné katalogy: organizace a služby. 1. vyd. Praha : Národní knihovna ČR, 2000, s. 90-93.

RUBRINGER, Tomáš. *Z39.50*. Ikaros [online]. 1999, č. 08 [cit. 2005-08-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200208577>>.

STOKLASOVÁ, Bohdana. Přežije formát UNIMARC rok 2003?. Ikaros [online]. 2001, č. 09 [cit. 2004-01-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200208358>>. ISSN 1212-5075.

STOKLASOVÁ, Bohdana. Sdílená katalogizace z pohledu manažera. In *Knihovny současnosti 2004 : sborník z 12. konference, konané ve dnech 14.-16. září 2004 v Seči u Chrudimi*. 1. vyd. Brno : Sdružení knihoven ČR, 2004, s. 189-193. ISBN 80-86249-30-1.

SVOBODOVÁ, Eva; HÁJKOVÁ, Zuzana. *Možnosti stahování záznamů českých knihoven a perspektivy sdílené katalogizace v rámci Souborného katalogu ČR a zkušenosti se stahováním záznamů v českých knihovnách*. In *Knihovny současnosti 2004 : sborník z 12. konference, konané ve dnech 14.-16. září 2004 v Seči u Chrudimi*. 1. vyd. Brno : Sdružení knihoven ČR, 2004, s. 194-210. ISBN 80-86249-30-1.

ŠILHA, Jiří. *Sdílená katalogizace po pěti letech provozu* [online]. In *Automatizace knihoven 2004* (Praha, Česko). 2004-09-30 [cit. 2005-07-31]. Dostupný z WWW: <http://jib-info.cuni.cz/dokumenty/autknih2004/autknih2004_silha_ishare-2004.ppt>.

VOJNAR, Martin. ALEPH Cluster a podpora sdílené katalogizace : presentace pro SK ČR 31.10.2003 [online]. Dostupný z WWW: <http://www.caslin.cz:7777/SK/Aleph_Cluster_soubory/frame.htm>.

WELLS, Andrew; PEARCE, Judith; GROOM, Linda et al. *Connecting and sharing: the emerging role of Z39.50 in library networks* [online]. Canberra : National Library of Australia, [cit. 2005-08-04]. Dostupný z WWW: <<http://www.nla.gov.au/nla/staffpaper/awells2.html>>.

Z39.50 [online]. Biblio Tech Review. Aktualizováno 2001-04-12 [cit. 2005-08-06]. Dostupný z WWW: <http://www.biblio-tech.com/html/z39_50.html>.

ZING. Z39.50 International: Next Generation [online]. The Library of Congress. Aktualizováno 2005-04-22 [cit. 2005-08-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.loc.gov/z3950/agency/zing/>>.